

**DE DEMOCRATISCHE RECHTSORDE EN
ISLAMITISCH ONDERWIJS**

**BUITENLANDSE INMENGING EN
ANTI-INTEGRATIEVE TENDENSEN**

Binnenlandse Veiligheidsdienst
februari 2002

INHOUDSOPGAVE

1	AANLEIDING	3
2	DE BVD-TAAK EN ISLAMITISCH ONDERWIJS	4
2.1	Wanneer stelt de BVD onderzoek in?	4
2.2	Anti-integratieve krachten	5
2.3	Vrijheid van islamitisch onderwijs	5
3	INRICHTING ONDERZOEK	6
3.1	Centrale onderzoeksvragen	6
3.2	Methode van onderzoek	6
3.3	Toelichting onderzoeksvragen.....	6
3.3.1	Inmenging vanuit het buitenland	6
3.3.2	Politiek- of radicaal-islamitische opvattingen.....	8
3.3.3	Verstoring van democratische processen	8
3.3.4	Tegenwicht	9
3.4	Toespitsing van het onderzoek.....	9
4	ONDERZOEKSRESULTAAT.....	12
4.1	Inleiding.....	12
4.2	Schets van het islamitische onderwijsveld	12
4.3	Inmenging vanuit het buitenland	14
4.3.1	Islamitische gidslanden.....	14
4.3.2	Buitenlandse islamitische fondsen	15
4.3.3	Herkomstlanden van islamitische minderheden	16
4.3.4	Buitenlandse islamitische organisaties	18
4.3.5	Conclusie.....	18
4.4	Politiek- of radicaal-islamitische opvattingen	19
4.5	Belemmering van het integratieproces	21
4.6	Tegenwicht	22
5	CONCLUSIE	25
	LIJST VAN AFKORTINGEN.....	27

1 AANLEIDING

De Binnenlandse Veiligheidsdienst heeft reeds enkele malen zijn zorg uitgesproken over bemoeienis van politiek-islamitische groeperingen en buitenlandse mogendheden met het islamitisch onderwijs in Nederland. Gewezen zij op opeenvolgende jaarverslagen en een nota over de politieke islam in Nederland, die in 1998 naar de Tweede Kamer is gestuurd.

Een rondgang langs onderdelen van de rijksoverheid heeft duidelijk gemaakt dat er bij anderen eveneens bezorgdheid heerst over enkele aspecten van het islamitisch onderwijs, maar ook dat er in het algemeen een gebrekkig beeld bestaat over hetgeen zich - al dan niet achter de schermen - binnen het islamitisch onderwijsveld afspeelt. De gevoeligheid van de materie vormt echter een barrière voor beleidsmakers en andere betrokkenen om zelf nader onderzoek in te stellen of openlijk uiting te geven aan hun zorg.¹ In de media verschijnen regelmatig artikelen, waarin een spanningsveld wordt gesignaleerd tussen ontwikkelingen en activiteiten in het islamitisch onderwijs en de in Nederland gehanteerde principes van tolerantie en non-discriminatie.² Tevens is in de media enkele malen melding gemaakt van pogingen door buitenlandse organisaties om invloed te verwerven in het islamitisch onderwijs in Nederland.³

Een en ander heeft de BVD aanleiding gegeven meer gericht onderzoek te verrichten naar zaken rond Nederlandse onderwijsinstellingen op islamitische grondslag (in de rapportage kortweg aangeduid als islamitisch onderwijs) die nu of op langere termijn schadelijk kunnen zijn voor de democratische rechtsorde.

¹ Zo maakte VVD-senator prof. dr. H.M. Dupuis begin 2000 bij de behandeling van de onderwijsbegroting in de Eerste Kamer gewag van haar zorgen over bepaalde tendensen binnen het islamitisch onderwijs én van de ogenschijnlijke onbespreekbaarheid van het onderwerp (Handelingen Eerste Kamer 14-552, 25-1-2000). Dat er door de departementen geen specifiek onderzoek naar deze materie wordt gedaan, blijkt ook uit de *Departementale Inventarisatie Onderzoeken Etnische Minderheden 2000-2001* van het Ministerie van Binnenlandse Zaken van januari 2002.

² In 1996 werd in de media (waaronder bijvoorbeeld *ANP*, 19 december 1996) uitgebreid aandacht besteed aan een ontslagkwestie rond zeven docenten van de El Inkade school te Ede, die weigerden te voldoen aan de islamitische kledingvoorschriften. In datzelfde jaar ontstond veel ophef rond een "handdruk-affaire", waarbij bestuursleden van de islamitische basisschool te Almere weigerden om de hand van een vrouwelijke wethouder te schudden. Zie bijvoorbeeld *Vrij Nederland*, 5 oktober 1996. Meer recent kwam de islamitische basisschool Bilal te Amersfoort uitgebreid in het nieuws. In december 2000 bleek aan leerlingen een video te zijn vertoond afkomstig van de aan de Palestijnse Hamas gelieerde stichting Al Aqsa. De video bevatte vooral beelden van de Palestijnse intifada eind jaren '80, begin jaren '90. In oktober 2001 werd in *Trouw* melding gemaakt van haatdragende teksten, die zijn verspreid door de voorzitter van het schoolbestuur van de Amsterdamse As Siddieq. Op 21 december 2001 werd in een uitzending van NOVA over Al Waqf al-Islami geciteerd uit lesmateriaal dat gebruikt zou worden in het islamitisch basisonderwijs.

³ Zo berichtte het weekblad *Vrij Nederland* in juli 1998 over de inmenging van de Saoedische stichting Al Waqf al-Islami in het Nederlandse islamitische onderwijs. Ook in *NRC Handelsblad* dd. 23 mei 2001 werd aan de activiteiten van Al Waqf al-Islami gerefereerd.

2 DE BVD-TAAK EN ISLAMITISCH ONDERWIJS

2.1 Wanneer stelt de BVD onderzoek in?

De BVD verzamelt gegevens omtrent organisaties en personen welke door de doelen die zij nastreven, dan wel door hun activiteiten aanleiding geven tot het ernstige vermoeden dat zij een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde, dan wel voor de veiligheid of andere gewichtige belangen van de Staat.⁴ Het doel van deze informatievergaring is tweeledig. Enerzijds kan de Nederlandse overheid op basis van de verkregen en geanalyseerde informatie beleidsmatige of uitvoerende maatregelen nemen tegen de betreffende bedreigingen. Anderzijds bevordert de BVD beveiligingsmaatregelen om het weerstandsvermogen tegen aantastingen van gewichtige belangen te vergroten.

Bij de beoordeling van de vraag of de BVD onderzoek in kan stellen naar bepaalde personen en organisaties, dient allereerst te worden vastgesteld of er een gewichtig staatsbelang in het geding is. Een gewichtig staatsbelang is de democratische rechtsorde. Deze kan worden aangetast indien sprake is van:

- heimelijke ontregeling of manipulatie van de politieke besluitvorming of uitvoering daarvan;
- pogingen om politieke doelen te realiseren met geweld of de dreiging met geweld;
- aantasting van rechten en vrijheden van personen in Nederland, zoals verankerd in de Nederlandse grondwet en in verschillende internationale verdragen.

De grondwettelijke rechten en vrijheden verdienen enige toelichting. In de Nederlandse grondwet (art. 1 t/m 23) zijn diverse zogenaamde 'klassieke' en 'sociale' grondrechten opgenomen. Tot de klassieke grondrechten behoren het recht op gelijkheid, het recht op politieke vrijheid, het recht op vrijheid van godsdienst, het recht op persoonlijke vrijheid en de bescherming van de vermogensrechten. Tot de sociale grondrechten behoren onder andere het recht op rechtsbijstand en het recht op vrijheid van onderwijs.⁵

Niet iedere bedreiging van een gewichtig staatsbelang rechtvaardigt BVD-handelen. Zo wordt ook meegewogen of sprake is van een systematische of structurele bedreiging met heimelijke of onoorbare middelen en in hoeverre het maatschappelijk weerstandsvermogen tekort schiet om aan het betreffende risico het hoofd te bieden.

⁴ Art. 8 lid 2a WIV (Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten).

⁵ Zie bijvoorbeeld Van Der Pot – Donner: *Handboek van het Nederlandse Staatsrecht*. Deventer, W.E.J. Tjeenk Willink, 2001 (14^e druk).

2.2 Anti-integratieve krachten

Binnen het hierboven geschetste kader verricht de BVD reeds geruime tijd onderzoek naar personen en organisaties die doelbewust de integratie van etnische minderheden in de Nederlandse samenleving trachten tegen te gaan, of wier activiteiten als effect hebben dat het integratieproces wordt verstoord. Hier is sprake van een inbreuk op de democratische rechtsorde, zeker wanneer deze personen en organisaties op al dan niet strafbare (bijvoorbeeld discriminatoire) wijze individuen in Nederland belemmeren in het uitoefenen van hun grondwettelijke rechten en vrijheden. Op termijn kunnen dergelijke activiteiten leiden tot een polarisatie tussen bevolkingsgroepen, met alle gevaren van dien voor de maatschappelijke cohesie. Om die reden wordt vanouds bijvoorbeeld scherp gelet op uitingvormen van fascisme en rechts-extremisme.⁶

Naast deze tegenkrachten van autochtone zijde bij de totstandkoming van de multi-etnische samenleving, stuit de BVD bij de uitoefening van zijn taak evenwel ook op tegenkrachten van en binnen de allochtone doelgroepen van het integratiebeleid.⁷ Voor wat betreft de moslimgemeenschappen zijn deze tegenkrachten dikwijls terug te voeren op politiek-islamitische of zelfs radicaal-islamitische opvattingen, of op pogingen van buitenlandse organisaties en mogendheden om invloed te verwerven in deze moslimgemeenschappen.

2.3 Vrijheid van islamitisch onderwijs

Vrijheid van onderwijs is in Nederland een gekoesterd grondrecht. Het bestaan van Nederlandse scholen op islamitische grondslag als zodanig past volledig binnen de democratische rechtsorde. Het ontstaan van islamitische scholen is in feite, evenals het ontstaan van diverse andere islamitische instellingen in de Nederlandse samenleving, een ontwikkeling die inherent is aan het emancipatieproces dat islamitische gemeenschappen in Nederland doorlopen. De oprichting van islamitische scholen wordt door sommigen wellicht betreurd, maar deze ontwikkeling kan niet worden afgewezen alleen op grond van het argument dat dit de maatschappelijke cohesie zou aantasten en daarmee wellicht de samenleving in gevaar brengt. Ook de sterk verzuilde Nederlandse samenleving van decennia geleden vormde in zichzelf geen bedreiging voor de democratische rechtsorde.

Met nadruk zij dan ook vermeld dat dit onderzoek niet is ingesteld om te achterhalen of het islamitisch onderwijs als zodanig een bedreiging vormt voor de democratische rechtsorde. Gekeken wordt wel of personen of organisaties dit onderwijs misbruiken voor oneigenlijke doelen. Dat de aandacht in dit kader specifiek uitgaat naar onderwijs, heeft ook te maken met het gegeven dat op scholen een belangrijke basis wordt gelegd voor de toekomst van de democratische rechtsorde. Als anti-democratische, intolerante of discriminerende denkwijzen in het onderwijs worden verspreid, dan tast dit de wortels van de democratische rechtsorde aan.

⁶ Ook in opeenvolgende beleidsnotities is racisme en discriminatie aangeduid als de grootste bedreiging van het integratieproces. Zie bijvoorbeeld de Rapportage Integratiebeleid Minderheden 2001 (RIEM), Kamerstukken II, 2001-2002, 28 006, blz. 49-56.

⁷ In een brief aan de Tweede Kamer over het Integratiebeleid 1999-2002 besteedde de Minister voor GSI ruim aandacht aan het bestaan van dergelijke tegenkrachten (10 december 1999, TK 1999-2000, 26 333, nr. 13).

3 INRICHTING ONDERZOEK

3.1 Centrale onderzoeksvragen

Het onderzoek is ingericht ter beantwoording van de volgende onderzoeksvragen:

1. In welke mate en op welke wijze trachten islamitische gidslanden, buitenlandse islamitische fondsen, overheden van herkomstlanden of politiek-islamitische organisaties invloed te verwerven op het islamitisch onderwijs in Nederland?
2. In welke mate zijn personen en organisaties die politiek-islamitische en/of radicaal-islamitische opvattingen zijn toegedaan actief binnen islamitische onderwijsinstellingen, en in welke mate en op welke wijze worden deze opvattingen aan de leerlingen uitgedragen?
3. In welke mate sturen personen en organisaties die bemoeienis hebben met het islamitische onderwijs doelbewust aan op het tegengaan van de integratie van moslims in de Nederlandse samenleving?
4. In welke mate zijn het islamitisch onderwijsveld en de Nederlandse overheid in staat om tegenwicht te bieden aan ontwikkelingen binnen het islamitisch onderwijs die strijdig zijn met of zelfs een bedreiging vormen voor de democratische rechtsorde en de personen of organisaties die hiervoor verantwoordelijk zijn?

3.2 Methode van onderzoek

Het onderzoek is verkennend van aard geweest, en vooral ingevuld door over een brede linie gesprekken te voeren met deskundigen en betrokkenen, onder wie medewerkers van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OcnW), de Onderwijsinspectie, onderwijs- en leerplichtambtenaren in enkele gemeenten en medewerkers van onderwijsorganisaties. Tevens zijn diverse docenten, directeuren en oud-directeuren van islamitische scholen benaderd. Daarnaast zijn bestaande contacten van de BVD over het onderwerp bevraagd. De BVD heeft geen minderjarigen in het onderzoek betrokken. Om geen onnodige onrust te veroorzaken is slechts een voorzichtige poging ondernomen om in contact te komen met ouders van kinderen op islamitische scholen. Deze poging heeft weinig relevante informatie opgeleverd. De ingewonnen informatie is vervolgens geplaatst naast de reeds vergaarde informatie in het kader van de reguliere aandacht van de BVD voor radicale islamitische personen en organisaties.

Vrijwel alle gesprekspartners waren zeer bereidwillig om met iemand van de BVD van gedachten te wisselen over het islamitisch onderwijs. Enkele respondenten toonden zich opgelucht eens met derden over dit onderwerp te kunnen spreken. De respondenten toonden begrip voor de specifieke vragen en beschreven over het algemeen op een open en zelfkritische wijze de problemen waarmee zij in de dagelijkse praktijk geconfronteerd worden.

3.3 Toelichting onderzoeksvragen

3.3.1 Inmenging vanuit het buitenland

De eerste onderzoeksvraag is geformuleerd om inzicht te verkrijgen in de mate waarin vanuit het buitenland wordt getracht invloed te verwerven in het islamitisch onderwijsveld in Nederland. In de onderzoeksvraag wordt daarbij gespecificeerd naar organisaties en mogelijkheden. Deze behoeven hier enige toelichting.

Islamitische gidslanden trachten voor zichzelf een leidende positie te verwerven in de islamitische wereld. Zij spannen zich in om de politiek-islamitische geloofsovertuiging die binnen dit land officieel wordt aangehangen, in het buitenland uit te dragen. De belangrijkste islamitische gidslanden zijn Libië, Saoedi-Arabië en Iran.

Onder buitenlandse islamitische fondsen wordt hier verstaan niet-staatgebonden, charitatieve organisaties die geld doneren ten behoeve van de verspreiding van een politiek-islamitische geloofsrichting.

Herkomstlanden van islamitische minderheden in Nederland behoeven op zich weinig toelichting. De beïnvloedingsactiviteiten die zij ontplooiën zijn vooral gericht op het behoud van de loyaliteit jegens het herkomstland en het voorkomen van de ontwikkeling van politieke en/of politiek-religieuze overtuigingen die een bedreiging kunnen vormen voor de eigen staatsinrichting.

Politiek-islamitische organisaties verschillen onderling sterk wat betreft de geloofsovertuiging die zij uitdragen en de activiteiten die zij ontplooiën. Zij hebben met elkaar gemeen dat zij er in meer of mindere mate voor pleiten bepaalde islamitische regels en voorschriften geldig te verklaren voor de gehele samenleving. Deze organisaties kunnen echter weer sterk van elkaar verschillen in de wijze waarop zij dit doel nastreven. Sommige organisaties betonen respect voor democratische besluitvormingsprocessen, maar andere zijn niet afkerig van onwettige acties. Enkele harde kernen tonen zich zelfs voorstander van het plegen van geweld om hun politiek-religieuze doelen te verwezenlijken. Politiek-islamitische organisaties die langs ondemocratische en/of gewelddadige weg hun doelen nastreven worden in dit rapport aangeduid als radicaal-islamitisch.

De onwenselijkheid van inmenging van vreemde mogendheden en politiek-islamitische organisaties in het onderwijs is grotendeels gekoppeld aan de vrijheid van onderwijs en van godsdienst. Mits daartoe aantoonbare behoefte bestaat en mits het onderwijs voldoet aan enkele inhoudelijke en kwalitatieve eisen, is elke groepering in Nederland gerechtigd eigen onderwijsinstellingen op te richten. Zij dient onbelemmerd in staat gesteld te worden een bepaalde geloofsovertuiging en/of stelsel van normen en waarden aan de eigen kinderen uit te dragen, uiteraard binnen de grenzen die de wet aangeeft. De Nederlandse overheid dient zich in principe afzijdig te houden van elke inmenging in de levensovertuiging die op een school wordt uitgedragen.

Externe inmenging door derden is ongewenst wanneer deze plaats vindt om redenen die zelf in strijd zijn met de Nederlandse democratische rechtsorde. Een voorbeeld daarvan zou kunnen zijn een overheid van een herkomstland van een islamitische gemeenschap die de loyaliteit en de banden van hun voormalige ingezetenen in Nederland zoveel mogelijk in stand tracht te houden, en daarmee de volwaardige participatie van deze gemeenschap in de Nederlandse samenleving bedoeld of onbedoeld belemmert. Als ander voorbeeld kan gelden een situatie waarin een buitenlandse islamitische organisatie invloed tracht te verwerven in het Nederlandse islamitische onderwijs, met als doel politiek-islamitische denkbeelden te verspreiden die aanzetten tot haat of onverdraagzaamheid jegens andersgelovigen of de westerse samenleving.

Tot slot is inmenging door vreemde mogendheden en politiek-islamitische organisaties in het islamitisch onderwijs in Nederland ook onwenselijk omdat dit evidente schade toe kan brengen aan de beeldvorming rond het islamitisch onderwijs. De recente ophef in de media over het vertonen van een Hamasvideo op een school in Amersfoort en over het gebruik van een zwaar politiek getinte kalender op een school in Almere, laten zien hoe kwetsbaar islamitische scholen op dit punt zijn. Een eventuele toename van de argwaan ten opzichte van het islamitische onderwijs kan op zichzelf ook een belemmering vormen voor de acceptatie (en daarmee ook de integratie) van de islamitische gemeenschappen in de samenleving.

3.3.2 Politiek- of radicaal-islamitische opvattingen

De tweede onderzoeksvraag is met name geformuleerd om inzicht te verkrijgen in de mate waarin personen of organisaties van politiek-islamitische of radicaal-islamitische signatuur die onderdeel uitmaken van moslimgemeenschappen in Nederland zich tevens (of: juist) manifesteren in het islamitisch onderwijs. Onder een politiek-islamitisch gedachtegoed wordt verstaan een politiek streven om de inrichting van de samenleving (in ieder geval op onderdelen) in overeenstemming te brengen met de voorschriften van de eigen islamitische geloofsrichting. Hier kan sprake zijn van een spanningsveld met de uitgangspunten van de democratische rechtsorde, als een daadwerkelijke invoering van bepaalde voorschriften een beperking van de vrijheden van andersdenkenden tot gevolg zouden hebben. Van een aantasting van de democratische rechtsorde is ook in die situatie nog steeds geen sprake, indien dit politieke streven gepaard gaat met de bereidheid deze doelstellingen op democratische wijze te verwezenlijken.

Van strijdigheid met en zelfs bedreiging van de democratische rechtsorde is wel sprake indien uitgedragen wordt dat de Nederlandse democratische rechtsorde (geheel of op onderdelen) niet strookt met de eigen religieuze opvattingen en daarom (zonodig met gewelddadige middelen) bestreden dient te worden. Dergelijke standpunten kunnen worden aangetroffen onder leden van - in Nederland overigens zeer kleine - radicaal-islamitische groeperingen als de Egyptische Islamitische Jihad (EIJ) en de Algerijnse Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat (GSPC).

Het feit dat personen van politiek-islamitische of zelfs radicaal-islamitische signatuur deel uitmaken van een schoolbestuur, heeft overigens niet noodzakelijkerwijs tot gevolg dat op de betreffende school in enige mate overtuigingen worden uitgedragen die strijdig zijn met de democratische rechtsorde of onderliggende principes van tolerantie, non-discriminatie en integratiebevordering. De kans daarop is dan echter niet denkbeeldig. Om een betrouwbaar antwoord te verkrijgen op de vraag in hoeverre dergelijke onwenselijke overtuigingen op islamitische schoolinstellingen ook daadwerkelijk worden uitgedragen is in principe directe waarneming op de schoolinstellingen noodzakelijk, maar daar is in dit onderzoek van afgezien.

3.3.3 Verstoring van democratische processen

De derde onderzoeksvraag is met name geformuleerd om inzicht te verkrijgen in de mate waarin en de wijze waarop personen en organisaties binnen het islamitische onderwijs op heimelijke wijze het integratiebeleid van de Nederlandse overheid trachten te ontregelen of te manipuleren. Hier kunnen twee mogelijke situaties worden geschetst.

In de eerste plaats is het mogelijk dat personen en organisaties die onderdeel uitmaken van de islamitische gemeenschappen in Nederland en actief zijn binnen het islamitisch onderwijs, het

integratieproces van moslims in de Nederlandse samenleving afwijzen en stelselmatig weigeren aan het integratieproces mee te werken. Dit neemt vooral onwenselijke vormen aan indien aan leerlingen zou worden uitgedragen dat zij geen gebruik zouden moeten maken van hun grondwettelijke rechten en vrijheden. Hier dient echter een zorgvuldig onderscheid te worden gehanteerd met situaties waarin leerlingen binnen het islamitisch onderwijs in enige mate worden afgeschermd van de Nederlandse samenleving, bijvoorbeeld op basis van een afkeuring van waarden en normen in de Nederlandse samenleving die op zichzelf geen constituerend onderdeel vormen van de democratische rechtsorde. Hoewel dit uit oogpunt van maatschappelijke cohesie kan worden betreurd, vormt dit overwegend onderdeel van een legitiem streven om de etnische en/of religieuze identiteit van de eigen gemeenschap te behouden.

In de tweede plaats is het mogelijk dat personen en organisaties die onderdeel uitmaken van de islamitische gemeenschappen in Nederland en actief zijn binnen het islamitisch onderwijs, zich niet slechts een tegenstander tonen van de integratie van moslims in de Nederlandse samenleving, maar tevens op heimelijke wijze de politieke besluitvorming rond - of de uitvoering van het integratiebeleid ontregelen of manipuleren. Een voorbeeld daarvan zou kunnen zijn het voeren van dubbele agenda's door personen en organisaties binnen het islamitisch onderwijs in hun contacten met de Nederlandse overheid. Daarvan is sprake indien zij tijdens hun contacten met de Nederlandse overheid de integratie van islamitische gemeenschappen in de Nederlandse samenleving zeggen te onderschrijven en daaraan mee te willen werken, terwijl zij zich in de islamitische schoolinstellingen waarin zij actief zijn juist een tegenstander van integratie tonen.

3.3.4 Tegenwicht

De vierde onderzoeksvraag is met name geformuleerd om de ernst in te kunnen schatten van zaken die plaatsvinden in het islamitisch onderwijs en een bedreiging vormen voor de democratische rechtsorde. De ernst van de problematiek is immers niet slechts afhankelijk van de aard en de omvang van een bedreiging, maar ook van het vermogen van burgers om daaraan tegenwicht te bieden. Dat geldt ook voor ontwikkelingen en activiteiten van personen en organisaties binnen het islamitisch onderwijs. De mate waarin deze ontwikkelingen of activiteiten een bedreiging vormen voor de democratische rechtsorde is mede afhankelijk van de mate waarin betrokkenen in en rond het islamitisch onderwijsveld (waaronder de Nederlandse overheid) in staat zijn om deze bedreigingen te signaleren, ter discussie te stellen en eventueel tegenmaatregelen te treffen.

Inzicht in de mate waarin de Nederlandse overheid in staat is om tegenwicht te bieden aan dergelijke problemen in het islamitisch onderwijs dient ook nog een ander belang. In lijn met hetgeen in § 2.1 is geformuleerd kunnen onderdelen van de Nederlandse overheid op basis daarvan aanknopingspunten worden geboden voor de verdere uitoefening van de taken die hen zijn toebedeeld ten aanzien van het islamitisch onderwijs.

3.4 Toespitsing van het onderzoek

Het onderzoek heeft zich uitgestrekt tot onderwijsinstellingen voor islamitisch basis-, voortgezet- en hoger onderwijs. Er zijn twee aspecten van het islamitisch onderwijs die buiten het kader van het onderzoek zijn geplaatst.

In de eerste plaats is er voor gekozen om het onderzoek te beperken tot regulier islamitisch onderwijs. Belangrijkste reden daarvoor is dat het regulier islamitisch onderwijs grotendeels door de Nederlandse overheid wordt betaald. Anders dan bij niet-regulier islamitisch onderwijs kan het uitdragen van anti-democratische of anti-integratieve denkwijzen binnen het reguliere islamitische onderwijs betekenen dat met geld van de Nederlandse overheid het beleid van dezelfde overheid op heimelijke wijze wordt tegengewerkt.

Het is ook moeilijker om zicht te krijgen op de omvang van het niet-regulier islamitisch onderwijs, laat staan zicht te krijgen op de mate waarin daar ontwikkelingen of activiteiten in plaatsvinden die strijdig zijn met of een bedreiging vormen voor de democratische rechtsorde. Bijna elke moskee in Nederland verzorgt koranlessen voor kinderen. Hoewel de vorm en inhoud van de lessen verschillen, kunnen deze lessen enigszins worden vergeleken met de zondagscholen in diverse christelijke gemeenten. Ook koranlessen vinden veelal in het weekeinde plaats. Er wordt gelezen uit de Koran en men tracht kinderen delen van de Koran uit het hoofd te laten leren. In orthodox islamitische gemeenschappen nemen deze lessen veel tijd in beslag, waarbij doorgaans tamelijk ouderwetse instructiemethoden worden gehanteerd. Het is niet bekend hoeveel kinderen koranles volgen; naar schatting betreft het een kleine meerderheid van de moslimkinderen in Nederland in de leeftijdscategorie van 6 tot 13 jaar.

Vanuit de Turkse islamitische gemeenschap in Nederland is een tiental internaten opgestart. Het onderwijs op deze instituten omvat hoofdzakelijk koranlessen en huiswerkbegeleiding. Waarschijnlijk telt Nederland ook enkele internaten die door andere islamitische gemeenschappen in Nederland zijn opgericht. Het is niet bekend hoeveel moslimkinderen in Nederland dergelijke instellingen bezoeken.

Tevens is in Den Haag een niet-reguliere islamitische middelbaar beroepsopleiding gevestigd. De opleiding is opgezet door de stichting World Islamic Mission Nederland (WIMN) en telt enkele honderden studenten, die daarnaast vaak een reguliere opleiding volgen. De studenten zijn veelal van Surinaams-hindoestaanse afkomst.⁸

In de tweede plaats is geen onderzoek verricht naar islamitische onderwijsinstellingen in het buitenland die door in Nederland woonachtige moslimkinderen worden bezocht. Het bekendste voorbeeld hiervan is wel de imam-hatip opleiding in Bozyazi in Turkije. Deze middelbare imamopleiding kwam tot stand op initiatief van de Turks Islamitische Culturele Federatie (TICF)⁹ maar ressorteert onder de Turkse overheid. De school was speciaal bedoeld voor Turkse jongeren uit Nederland. In het verleden hebben tientallen leerlingen uit Nederland de school bezocht. In een interview in 1997 stelde een voormalige docent van de opleiding dat aan de studenten een Turks-nationalistisch wereldbeeld wordt overgedragen, en dat over 'Nederlandse' waarden en normen zeer kritisch wordt gesproken.¹⁰ Het is niet bekend in hoeverre de school op dit moment nog in deze vorm functioneert en of deze school nog wordt bezocht door kinderen uit Nederland.

⁸ Zie ook *Het Parool*, 16 juni 2001.

⁹ De TICF is de grootste koepel van Turkse moskeeverenigingen in Nederland. Zij is gelieerd aan de ISN, de representant van het Turkse Directoraat-Generaal van Godsdienstzaken Diyanet Islari Baskanligi (kortweg Diyanet).

¹⁰ Dhr. A. Bodewitz, onder andere in *De Volkskrant*, 25 juli 1997.

Daarnaast sturen sommige moslimouders van Marokkaanse herkomst hun kinderen voor kortere of langere tijd voor scholing naar Marokko. Het betreft vooral jongeren die ouder zijn dan 13 jaar. Enkele religieuze instituten in Noord-Marokko lijken speciaal voor dit doel te zijn opgericht. Daarnaast biedt de Marokkaanse 'Caisse nationale' spaarders gereduceerde tarieven aan voor ouders die hun kinderen uit West-Europa op Marokkaanse internaten plaatsen. Om hoeveel jongeren het gaat is niet bekend, maar het aantal lijkt de laatste jaren toe te nemen.

4 ONDERZOEKSRESULTAAT

4.1 Inleiding

Vooropgesteld moet worden dat uit het onderzoek naar voren komt dat een ruime meerderheid van de islamitische onderwijsinstellingen in Nederland in democratisch rechtsordelijk opzicht nauwelijks problemen kent. Op veel scholen wordt de noodzaak benadrukt om de eigen etnische en/of religieuze identiteit te behouden. Dit gebeurt op een wijze die vergelijkbaar is met de praktijk op andere scholen in het bijzonder onderwijs die nadrukkelijk invulling geven aan hun identiteit (zoals bijvoorbeeld het onderwijs op reformatorische grondslag). Deze aandacht voor de eigen identiteit is één van de uitloeisels van de vrijheid van onderwijs.

Het onderzoek heeft echter wel enkele zorgwekkende aspecten aan het licht gebracht, die ten aanzien van een beperkt aantal scholen en instanties zullen worden behandeld in de volgorde van de in het vorige hoofdstuk geformuleerde onderzoeksvragen. Daaraan voorafgaand zal een korte schets van het islamitisch onderwijsveld worden gegeven.

4.2 Schets van het islamitische onderwijsveld

Al in de jaren zeventig is vanuit de islamitische gemeenschap in Nederland getracht islamitisch onderwijs te realiseren. Pas in augustus 1988 zijn de eerste twee islamitische basisscholen van start gegaan; vier jaar later waren het er 26. Verschillende gemeenten hebben getracht de vestiging van een islamitische basisschool te ontmoedigen. Als de initiatiefnemers echter aan kunnen tonen dat er voldoende behoefte bestaat aan een islamitische basisschool, en er tevens aan enkele wettelijk gestelde voorwaarden is voldaan, is oprichting van een islamitische school zonder meer mogelijk. Eind 2001 telt Nederland 32 islamitische basisscholen alsmede ongeveer 10 dependances, die in totaal door ruim 6.000 leerlingen worden bezocht. Gezien het – groeiende - aantal moslims dat in principe aanspraak zou kunnen maken op islamitische basisonderwijs, is het huidige aantal islamitische basisscholen nog zeer gering, zeker afgezet tegen het totaal van vele duizenden basisscholen dat Nederland telt. Het ligt dan ook voor de hand dat het islamitisch basisonderwijs in de toekomst verder in omvang zal toenemen.

Van de islamitische basisscholen is een kleine 30% opgericht vanuit Turkse gemeenschappen in Nederland. De inzet vanuit deze gemeenschappen is de laatste jaren echter afgenomen. Een groot deel van de Turken in Nederland onderschrijft het standpunt van de Turkse staat, die het bestaan van islamitisch onderwijs onwenselijk acht.¹¹ Leden van meer religieus dan politiek geïntereerde Turkse gemeenschappen in Nederland lijken islamitisch onderwijs ook steeds minder noodzakelijk te achten om de eigen islamitische identiteit te behouden. Wellicht speelt tevens een rol, dat het bekleden van een bestuurlijke functie in het islamitische basisonderwijs binnen de Turkse gemeenschap verhoudingsgewijs weinig status geeft. Enkele bestaande islamitische basisscholen die verbonden zijn (geweest) aan het Turkse Directoraat-Generaal

¹¹ Zo nemen prominente leden van de aan het Diyanet (zie § 4.3.3) gelieerde TICF, de koepelorganisatie van de meeste Turkse moskeeverenigingen in Nederland, het standpunt in dat islamitische basisscholen in Nederland niet nodig zijn en dat de moskee in voldoende mate voorziet in het beleven van het islamitisch geloof.

voor Godsdienstzaken (het Diyanet Islari Baskanligi of - kortweg - Diyanet), alsmede scholen die zijn opgericht door prominente leden van de Turkse Milli Görüs beweging (zie ook § 4.4), veranderen de laatste jaren langzaam van etnische samenstelling. De schoolbestuursleden en de leerlingen op deze scholen zijn in toenemende mate van niet-Turkse afkomst. Waarschijnlijk zal de Turkse presentie in het islamitisch basisonderwijs de komende jaren nog verder teruglopen. Het onderwijsklimaat op de basisscholen die vanuit de Turkse gemeenschap in Nederland zijn opgericht kan veelal als gematigd worden gekenschetst.

Ongeveer 20% van de islamitische basisscholen is van gemengde signatuur, waarbij personen van diverse afkomst zitting hebben in het schoolbestuur. In het geval van de Stichting Islamitisch Onderwijsgroep Nederland (ION) is hier zelfs zeer bewust voor gekozen. Het initiatief voor een deel van deze scholen gaat overigens uit van moslims van Surinaamse herkomst. Deze scholen worden weinig of niet geconfronteerd met zaken als buitenlandse inmenging of politiek-islamitische bemoeienis.

Een kleine 40% van de islamitische basisscholen is opgericht vanuit lokale Marokkaanse gemeenschappen. De bestuursleden van deze scholen hebben veelal een conservatieve islamitische geloofsovertuiging. Enkele van deze scholen worden ondersteund door islamitische gidslanden of buitenlandse islamitische fondsen. Het betreft in dat geval zeer conservatieve scholen, waar enkele bestuursleden ook sympathie koesteren voor de radicaal-islamitische Egyptische Moslimbroederschap. De leerlingen op deze scholen zijn overwegend van Marokkaanse afkomst, waarbij het aantal kinderen uit de zogeheten 'nieuwe minderheden' (Somaliërs, Soedanezen, Afghanen) duidelijk toeneemt. Verwacht mag worden dat een eventuele groei van het aantal islamitische basisscholen vooral het gevolg zal zijn van initiatieven daartoe vanuit de Marokkaanse gemeenschap en de genoemde 'nieuwe minderheden'. De getalsmatig vaak nog beperkte omvang van plaatselijke islamitische gemeenschappen uit 'nieuwe landen' vormt overigens wel een belemmering voor de opname van een eigen islamitische basisschool in het gemeentelijke schoolplan.

Voorts kent Nederland nog een Surinaams-hindoestaanse islamitische basisschool, verbonden met de World Islamic Mission Nederland (WIMN). De WIMN streeft ernaar om in de komende jaren nog enkele basisscholen in Nederland op te richten.¹²

Tot slot dient nog gewezen te worden op het belang van de Islamitische Scholen Besturen Organisatie, kortweg ISBO. Deze islamitische onderwijskoepelorganisatie neemt in het islamitisch basisonderwijs een centrale positie in. In het verleden heeft zij enkele slecht functionerende islamitische basisscholen ad interim bestuurd (op dit moment geldt dit voor één basisschool). De ISBO is niet alleen actief in de ondersteuning van islamitische scholen, maar zet zich ook in voor de totstandbrenging van nieuwe scholen. In dat opzicht is deze koepel overigens vergelijkbaar met de overige besturenorganisaties in het funderend onderwijs.

Het islamitisch voortgezet onderwijs in Nederland kent nog een zeer bescheiden omvang. Sinds augustus 2000 is in Rotterdam de eerste islamitische middelbare school in Nederland gevestigd, de Ibn Ghaldoen school. Bij de oprichting waren vertegenwoordigers van verschillende lokale islamitische gemeenschappen in Rotterdam betrokken. De school is echter vooral tot stand gekomen door de inspanningen van personen van Noord-Afrikaanse afkomst

¹² Zie bijvoorbeeld *ANP*, 26 januari 2001.

met een conservatief-islamitische geloofsovertuiging. Anders dan bij islamitische basisscholen vereist de oprichting van een islamitische middelbare school veel meer samenwerking tussen verschillende islamitische gemeenschappen, hetgeen wederzijdse concessies over de religieuze boodschap die op de school uitgedragen dient te gaan worden, noodzakelijk maakt. Dat is ook gebleken bij de verwezenlijking van een nieuwe islamitische middelbare school in Amsterdam, die in augustus 2001 van start is gegaan. Het ISBO is betrokken geweest bij de oprichting van beide scholen. Een bestuurslid van de Ibn Ghaldoen school maakt tevens deel uit van het bestuur van de ISBO. Waarschijnlijk zal het aantal islamitische scholen voor voortgezet onderwijs de komende jaren verder toenemen.

Het islamitisch hoger onderwijs bevindt zich nog in een vroege ontwikkelingsfase. De meeste opleidingen en initiatieven maken onderdeel uit, of werken samen met een bestaande instelling voor hoger onderwijs, ook omdat dit enige garantie biedt voor de financiering van de opleiding. Dit geldt bijvoorbeeld voor de HBO-Islamopleiding aan de Educatieve Faculteit Amsterdam en de Bijzondere Leerstoel Islam (BLI) die verbonden is aan de Universiteit van Amsterdam (UvA). De stichting BLI is na beëindiging van het contract met hoogleraar Mohammed Arkoun door geldgebrek in passiviteit vervallen. De SIHO (Stichting Islamitisch Hoger Onderwijs), een initiatief tot oprichting van een opleiding voor islamitisch hoger onderwijs, streeft naar een samenwerking met een bestaande instelling voor hoger onderwijs. Het voortbestaan van zowel de HBO-Islamopleiding als de Bijzondere Leerstoel Islam staat momenteel ter discussie.

De Islamitische Universiteit Rotterdam (IUR) is een niet door de Nederlandse overheid erkend particulier initiatief. De IUR ontvangt ook geen financiering van de Nederlandse overheid. Ondanks de financiële problemen waarmee de IUR kampt kende zij tot voor kort veruit de grootste studentenpopulatie van alle instellingen voor islamitisch hoger onderwijs in Nederland. Recentelijk heeft de IUR echter te kampen gekregen met interne problemen, die geleid hebben tot een leegloop naar een nieuw onderwijsinstituut in Schiedam: de Islamitische Universiteit van Europa (IUE), geleid door de uit Turkije aangetrokken voormalige rector van de IUR. Deze gebeurtenissen vertonen grote gelijkenis met eerdere incidenten rond initiatieven voor islamitisch hoger onderwijs in Nederland, die ook schipbreuk liepen door inmenging vanuit Turkije. Dergelijke initiatieven worden tot op heden overigens steeds ontplooid door personen van Turkse afkomst, een beeld dat afwijkt van het basisonderwijs, waar Marokkanen de toon aangeven.

4.3 Inmenging vanuit het buitenland

Ten aanzien van de eerste onderzoeksvraag: 'In welke mate en op welke wijze trachten islamitische gidslanden, buitenlandse islamitische fondsen of overheden van herkomstlanden van islamitische minderheden in Nederland of politiek-islamitische organisaties invloed te verwerven in Nederland via het islamitisch onderwijs?', komen hoofdzakelijk drie buitenlandse organisaties in beeld. Het betreft de World Islamic Call Society (WICS), dat ressorteert onder de inlichtingendienst van het islamitische gidsland Libië, de Saoedische Al-Waqf al-Islami en het Turkse Diyanet.

4.3.1 Islamitische gidslanden

Ten aanzien van inmenging door islamitische gidslanden in het islamitisch onderwijs in Nederland is gebleken dat hoofdzakelijk het Libische overheidsapparaat zich op dit terrein manifesteert. Vanuit andere islamitische gidslanden, zoals Saoedi-Arabië en Iran, zijn geen

pogingen tot inmenging waargenomen. Wel verstrekt de Saoedische stichting Al Waqf al-Islami financiële ondersteuning aan Nederlandse islamitische scholen (zie § 4.3.2), maar deze stichting is een zogeheten niet gouvernementele organisatie (NGO) en dus niet verbonden aan de Saoedische overheid.

De Libische Jamaaiyya al-Dawa al Islamiyya, beter bekend als de World Islamic Call Society (WICS), is een instrument van de Libische inlichtingendienst, de External Security Organization (ESO). De WICS heeft wereldwijd inmiddels ongeveer honderd vestigingen geopend. De missionarissen die naar de vestigingen worden gestuurd geven invulling aan het uitdragen van het islamitisch appèl zoals Libië dat voor ogen staat. De Libische overheid - en daarmee de WICS - hangt een specifiek Libisch politiek-islamitisch gedachtegoed aan, gebaseerd op het zogenaamde 'Groene Boekje' van het Libische staatshoofd Kadhafi.

De vestigingen van de WICS verlenen ondersteuning aan (onder meer) islamitische organisaties en aan de bouw van moskeeën. Vanuit deze vestigingen worden ook de politieke en religieuze standpunten van de Libische overheid uitgedragen. In sommige landen vormen de vestigingen van de WICS zelfs de enige officiële vertegenwoordiging van de Libische overheid.

De WICS is in Nederland gevestigd in de Al Dawa moskee te Utrecht. Tot in 1999 fungeerde Hadi Nowesri Ahmed Ali tegelijkertijd als hoofd van deze WICS-vestiging en als imam van de Al Dawa moskee. Hadi Nowesri toonde zich tijdens zijn verblijf in Nederland een uitgesproken tegenstander van de integratie van moslims in de Nederlandse samenleving.

Onderzoek heeft uitgewezen dat de WICS-vestiging in Utrecht uitgebreide financiële ondersteuning heeft verleend aan het islamitisch basisonderwijs in Nederland en dat tevens sprake is van personele banden tussen de organisatie en enkele islamitische basisscholen. Gezien de geloofsovertuiging die de WICS uitdraagt en gezien de standpunten die Hadi Nowesri tijdens zijn verblijf in Nederland verkondigde, mag verondersteld worden dat de bemoeienis van de organisatie met islamitische onderwijsinstellingen in Nederland mede tot doel had om de integratie van de moslimgemeenschap in Nederland te belemmeren.

De WICS heeft zich ondanks aanzienlijke financiële donaties niet ontwikkeld tot een grote invloedsfactor in het islamitisch basisonderwijs in Nederland. De organisatie lijkt bij haar bemoeienis met het Nederlandse islamitische onderwijsveld niet gewerkt te hebben vanuit helder omliggende doelstellingen. Waarschijnlijk werd de steun vooral gegeven om daarmee invloed te verwerven binnen de islamitische gemeenschap in Nederland.

Nadat Hadi Nowesri in 1999, op aangeven van de BVD, Nederland werd uitgewezen, zijn de activiteiten van de WICS, ook op het terrein van het islamitisch onderwijs, drastisch afgenomen.

4.3.2 Buitenlandse islamitische fondsen

Ten aanzien van inmenging door buitenlandse islamitische fondsen komt hoofdzakelijk de stichting Al Waqf al-Islami in beeld. Al Waqf al-Islami is een vanuit Saoedi-Arabië gefinancierde stichting, die activiteiten ontplooit ter verbreiding van de 'zuivere geloofsleer' onder moslims. Onder de 'zuivere geloofsleer' verstaat de stichting het wahhabisme, dat zijn weerslag vindt in een zeer orthodox politiek-religieus wereldbeeld en dat van een duidelijke intolerantie getuigt jegens liberale moslims, joden en christenen.

Al Waqf al-Islami beschikt sinds 1988 over een kantoor in Nederland. De organisatie bezit hier enkele moskeeën en geeft financiële ondersteuning aan verschillende islamitische basisscholen. De stichting spreekt in eigen publicaties over vier basisscholen. Er zijn geen activiteiten waargenomen vanuit Al Waqf al-Islami ten behoeve van het islamitisch voortgezet of hoger onderwijs.

Om verschillende redenen moet de invloed van Al Waqf al-Islami op het islamitisch basisonderwijs in Nederland niet worden overschat. Allereerst ligt daar een interne crisis binnen Al Waqf Nederland aan ten grondslag, veroorzaakt door persoonlijke conflicten, slecht bestuur en (waarschijnlijk) financieel mismanagement. Enkele bestuursleden van Al Waqf al-Islami Nederland lijken hun persoonlijke belangen en drijfveren te hebben laten prevaleren boven de doelstellingen en belangen van de stichting.

Ten tweede bemoeien de bestuursleden van Al Waqf al-Islami zich weinig met de inhoudelijke aspecten van de door de stichting ondersteunde basisscholen. Zij beschikken ook niet over de expertise en de bestuurlijke kwaliteit om deze scholen adequaat te beoordelen op het behaalde resultaat.

Ten derde maken bij enkele van de door Al Waqf al-Islami ondersteunde basisscholen personen deel uit van het schoolbestuur die het wahhabitisch gedachtegoed wellicht niet onwettig zijn, maar die hun eigen machtspositie duidelijk stellen boven de belangen van Al Waqf al-Islami, en ten dele ook financiële ondersteuning verkrijgen van andere organisaties. Daarbij zijn de door de stichting ondersteunde basisscholen erkend door de Nederlandse overheid, en de salarissen en voorzieningen van deze scholen worden door de Nederlandse overheid bekostigd. Deze scholen zijn in financieel opzicht dan ook niet echt afhankelijk van Al Waqf al-Islami.

Tot slot betekent het feit dat Al Waqf al-Islami een Saoedische stichting is in de praktijk een duidelijke belemmering voor het verwerven van invloed op de islamitische gemeenschappen in Nederland. In Nederland verblijven weinig moslims uit Saoedi-Arabië en de stichting verleent vooral ondersteuning aan met name armlastige en nog niet geïnstitutionaliseerde islamitische gemeenschappen van andere origine. Als deze gemeenschappen eenmaal eigen instituties hebben opgericht is er voor hen weinig reden om de banden met Al Waqf al-Islami in stand te houden. Dit geldt reeds in overwegende mate voor de Marokkaanse gemeenschap.

Tevens oefent Al Waqf al-Islami ondanks zijn zeer orthodoxe geloofsopvattingen weinig aantrekkingskracht uit op moslims in Nederland, zelfs niet op de meer orthodoxe en radicale krachten. Het feit dat Al Waqf al-Islami zich als Saoedische stichting onthoudt van kritiek op de diplomatieke relaties tussen het Saoedische koningshuis en het Westen, waaronder de VS, is hieraan in belangrijke mate debet. Moslims van radicaal-islamitische signatuur, zeker degenen die niet de Saoedische nationaliteit bezitten, accepteren deze in hun ogen tegenstrijdige houding vaak niet en keren Al Waqf al-Islami op den duur de rug toe.

Sinds het midden van de jaren negentig is de invloed van de stichting op de orthodoxe islamitische gemeenschappen in Nederland dan ook langzaam afgenomen. Daar komt nog bij dat het budget van de Nederlandse vestiging van Al Waqf al-Islami sinds 1995 substantieel is verkleind.

4.3.3 Herkomstlanden van islamitische minderheden

Voor wat betreft de herkomstlanden van islamitische minderheden in Nederland, tracht met name Turkije, via het Diyanet, invloed te verwerven in het Nederlandse islamitische onderwijs. Hoewel duidelijk in mindere mate, kunnen ook vanuit Marokkaanse overheidskringen beïnvloedingspogingen worden waargenomen.

De Turkse staat is officieel seculier, en de Turkse overheid spant zich actief in om een scheiding van geloof en staat te handhaven. Het belangrijkste instrument voor het handhaven van deze scheiding is het Diyanet. Het Diyanet ontplooit sinds het einde van de jaren zeventig ook activiteiten in West-Europa, als reactie op de geconstateerde invloed van oppositionele politiek-islamitische bewegingen onder de Turkse migranten. In Nederland worden belangen van de officiële Turkse staatsislam behartigd door de Islamitische Stichting Nederland (ISN). Alle functionarissen van de ISN worden benoemd door de Turkse overheid en de voorzitter van de organisatie is een attaché op de Turkse ambassade.¹³

De ISN spande zich twintig jaar geleden als eerste in om islamitisch godsdienstonderwijs op Nederlandse basisscholen te verwezenlijken.¹⁴ Ongetwijfeld stond de organisatie daarbij voor ogen controle op dit godsdienstonderwijs uit te oefenen. Omdat de totstandkoming van het godsdienstonderwijs in Nederland op zich liet wachten, richtte de ISN rond 1990 via de door haar gecontroleerde Islamitische Stichting Nederland voor Onderwijs en Opvoeding (ISNO) drie islamitische basisscholen op. Eén van deze drie scholen is inmiddels gesloten. In het bestuur van een tweede school hebben momenteel vooral moslims zitting van niet-Turkse afkomst.

Om verschillende redenen is de bemoeienis van de ISNO met het islamitisch basisonderwijs sinds die begintijd sterk afgenomen. Ten eerste heeft de ISNO verscheidene tegenslagen ondervonden. Zo werden enkele verzoeken tot oprichting van nieuwe islamitische basisscholen niet gehonoreerd door de betreffende lokale overheden.¹⁵ Daarnaast ontbeert de ISNO de benodigde onderwijs-expertise. De activiteiten van het Diyanet zijn gewoonlijk niet gerelateerd aan onderwijszaken. In Turkije is onderwijs een aangelegenheid van het Ministerie van Onderwijs en niet van het Diyanet. Voorts blijkt de representant van het Diyanet in Nederland, de ISN, te centralistisch gestructureerd om flexibel in te kunnen spelen op lokale initiatieven die kunnen leiden tot de oprichting van een islamitische basisschool.

Belangrijker is echter dat het Diyanet momenteel van mening lijkt te zijn dat het bestaan van islamitische onderwijsinstellingen niet bevorderlijk is voor de verbreiding van een seculiere staatsopvatting. De organisatie lijkt te vrezen dat de primaire identiteitsreferentie van Turkse kinderen op islamitische basisscholen verschuift van hun 'Turks-zijn' naar hun 'moslim-zijn'. Het Diyanet concentreert zich momenteel dan ook niet meer zozeer op het verwerven van invloed in het islamitisch basisonderwijs, maar op het tegenwerken van het bestaan ervan.

Het Diyanet mengt zich daarentegen actief in het islamitisch hoger onderwijs in Nederland. Ter bevordering van integratie is de Nederlandse overheid voorstander van een Nederlandse imamopleiding. Dit zou er toe kunnen leiden dat imams in de toekomst in Nederland worden opgeleid en zich ook minder verbonden voelen met hun land van herkomst. Tot nu toe zijn vrijwel alle imams in Turkse moskeeën in Nederland in Turkije opgeleid. Zij verblijven hier slechts tijdelijk (ten hoogste vier jaar), zijn als gedetacheerden onderworpen aan het Turkse recht en ontvangen hun salaris uit Ankara. Niet alleen voelen deze imams zich hierdoor sterk

¹³ Zie ook T. Sunier: *Islam in Beweging. Turkse Jongeren en Islamitische Organisaties*. Amsterdam, Het Spinhuis, 1996. Pp. 64-67.

¹⁴ Zie ook N. Landman: *Van Mat tot Minaret. De institutionalisering van de islam in Nederland*. Amsterdam, VU Uitgeverij, 1992. Pp. 263-264.

¹⁵ Id., pp. 265-269.

verbonden met Turkije en leggen zij aan het Diyanet verantwoording af over hun activiteiten in Nederland, de meeste van hen dragen conform de wens van de Turkse overheid ook een seculiere staatsopvatting uit.

Uit het handelen van de organisatie valt op te maken dat het Diyanet plannen voor een imam-opleiding in Nederland beschouwt als een bedreiging voor zijn controle op de Turkse gemeenschap in Nederland. Het Diyanet vreest dat dergelijke opleidingen bijdragen aan een groei van politiek-islamitische geloofsovertuigingen binnen de Turkse gemeenschap. Uit het onderzoek is gebleken dat het Diyanet beïnvloedingsactiviteiten ontplooit ten aanzien van alle huidige initiatieven in Nederland die gericht zijn op het oprichten van een imam-opleiding. Initiatieven waarop geen controle verkregen kan worden, tracht het Diyanet tegen te werken.

De BVD heeft de afgelopen jaren reeds enkele malen gewaarschuwd tegen de controle die het Diyanet uitoefent op de Turkse gemeenschap in Nederland. Een aanzienlijk deel van de Turkse ingezetenen van Nederland lijkt echter niet bijzonder afkerig van deze inmenging. Zij stellen zich loyaal op naar de Turkse staat en koesteren Turks-nationalistische gevoelens. De invloed van het Diyanet op de Turkse Islamitische Culturele Federatie (TICF), de koepelorganisatie van het merendeel van de Turkse moskeeverenigingen in Nederland, is in hun ogen geenszins onwenselijk.

De BVD beschikt over weinig aanwijzingen dat de Marokkaanse overheid actief invloed tracht uit te oefenen op het islamitisch onderwijs in Nederland. Wel heeft de BVD informatie ontvangen dat in het verleden vanuit Marokkaanse overheidskringen op oneigenlijke wijze - maar tevergeefs - is getracht een aanstelling van een hun onwelgevallige Marokkaanse docent aan een Nederlandse hogere onderwijsinstelling tegen te houden.

4.3.4 Buitenlandse islamitische organisaties

Uit het onderzoek is gebleken dat vanuit politiek-islamitische organisaties invloed wordt uitgeoefend op het islamitisch onderwijs in Nederland. Ondanks het feit dat de wortels van deze organisaties buiten Nederland liggen, kan toch niet echt gesproken worden van buitenlandse inmenging, omdat het initiatief tot deze bemoeienis vooral uitgaat van de in Nederland gevestigde leden van deze politiek-islamitische groeperingen. De rol die politiek-islamitische organisaties spelen in het Nederlandse islamitische onderwijsveld wordt om die reden behandeld in § 4.4, waar nader aandacht wordt besteed aan politiek- of radicaal-islamitische opvattingen in en rond het islamitische onderwijs.

4.3.5 Conclusie

Uit het onderzoek is gebleken dat verschillende buitenlandse organisaties invloed hebben weten te verwerven in en rond het islamitisch onderwijs in Nederland. Het betreft hoofdzakelijk de Libische World Islamic Call Society (WICS), de Saoedische NGO Al-Waqf al-Islami en het Turkse Directoraat-Generaal voor Godsdienstzaken, het Diyanet. Deze inmenging is om verschillende redenen ongewenst.

In lijn met hetgeen in de hoofdstukken twee en drie van dit rapport is geformuleerd, is deze inmenging ongewenst vanaf het moment dat deze bemoeienis de uitoefening van de grondwettelijk verankerde vrijheid van onderwijs belemmert. Conform de grondwet onthoudt de Nederlandse overheid zich van inmenging in de levensbeschouwing die binnen islamitische onderwijsinstellingen in Nederland aan de leerlingen wordt overgedragen. In lijn daarmee

dienen ook buitenlandse mogendheden en organisaties zich te onthouden van beïnvloedingspogingen op het islamitische onderwijsveld in Nederland.

Als beperking van de grondwettelijke vrijheid van onderwijs kan naar voren worden gebracht dat deze niet mag worden misbruikt om activiteiten te ontplooiën of opvattingen uit te dragen die in zichzelf strijdig zijn met of schadelijk zijn voor de democratische rechtsorde. Gebleken is dat zowel de doelstellingen als de ontplooiëde activiteiten van de World Islamic Call Society, de stichting Al-Waqf al-Islami en het Diyanet schadelijk zijn voor de Nederlandse democratische rechtsorde. Hoewel zij verschillen in hun motieven, kunnen de activiteiten van genoemde drie organisaties een belemmerend effect kunnen hebben op de integratie van moslims in de Nederlandse samenleving.

Hoewel in ieder geval de Turkse Diyanet een aanzienlijke invloed uitoefent op het islamitisch hoger onderwijs in Nederland, blijkt tegelijkertijd uit het onderzoek dat in het algemeen de invloed van genoemde organisaties op het islamitisch onderwijs in Nederland van beperkte betekenis is. Zo hebben zij in het islamitisch basisonderwijs slechts in beperkte mate een machtsbasis weten te creëren. Dit is mede het gevolg van de financieel onafhankelijke positie waarin islamitische schoolinstellingen zich bevinden als zij eenmaal zijn erkend door de Nederlandse overheid. De onafhankelijkheid van islamitische schoolbesturen heeft in democratisch rechtsordelijk opzicht echter ook een keerzijde, waarop in § 4.5 nader zal worden ingegaan.

4.4 Politiek- of radicaal-islamitische opvattingen

Ten aanzien van de tweede onderzoeksvraag: 'In welke mate zijn personen en organisaties die politiek-islamitische en/of radicaal-islamitische opvattingen zijn toegedaan actief binnen islamitische onderwijsinstellingen en in welke mate en op welke wijze worden deze opvattingen aan de leerlingen uitgedragen?', komen verschillende islamitische organisaties in beeld, waaronder de Turkse Milli Görüs beweging (MG), de World Islamic Mission Nederland (WIMN) en de Egyptische Moslimbroederschap.

De Turkse Milli Görüs beweging (MG) is de grootste politiek-islamitische organisatie in Nederland. De organisatie telt in Nederland meer dan 30.000 leden. In Nederland is zij min of meer uiteengevallen in twee organisaties: de meer behoudende Nederlandse Islamitische Federatie (NIF) in Schiedam en de wat vooruitstrevender Milli Görüs Noord-Nederland, met als centrum Amsterdam. Beide organisaties weten zich verbonden met het Europese hoofdkwartier van de beweging in Keulen, de AMGT. De MG streeft weliswaar naar een politieke vertaling van islamitische voorschriften, maar heeft in de Nederlandse context altijd respect betoond voor democratische besluitvormingsprocedures. Hoewel de organisatie zelf geen duidelijk omschreven onderwijsbeleid voert, zijn toch zeker zes van de islamitische basisscholen in Nederland opgericht op initiatief van individuele leden van de lokale MG-centra. Ook op het terrein van islamitisch hoger onderwijs worden vanuit de MG initiatieven ontplooid. Daarbij vindt wel samenwerking tussen leden van lokale MG-gemeenschappen plaats, maar men handelt niet aan de hand van centraal binnen de organisatie overeengekomen beleid. Op islamitische scholen met een MG-signatuur doen zich uit oogpunt van de democratische rechtsorde nauwelijks problemen voor.

De stichting World Islamic Mission Nederland (WIMN) speelt een marginale rol in het islamitische onderwijsveld. De WIMN streeft echter naar een uitbreiding van het aantal aan de organisatie verbonden schoolinstellingen. De organisatie kan in feite niet als een politiek-islamitische organisatie worden bestempeld. Van de ere-voorzitter van de organisatie, de in Pakistan verblijvende Sjah Ahmad Noorani Siddiqi, zijn wel diverse intolerante uitspraken en gedragingen bekend. Zo heeft hij in de jaren zeventig in Pakistan aan de wieg gestaan van het verboden verklaren en vervolgen van de Ahmadiyya-beweging, een vrijzinnige islamitische geloofsrichting die volgens Siddiqi actief bestreden dient te worden. Er zijn echter geen aanwijzingen dat op of rond WIMN-onderwijs dergelijke intolerante opvattingen een rol spelen.

Van ruim 20% van de islamitische basisscholen beschikt de BVD over aanwijzingen dat zij in enige mate financiële ondersteuning hebben ontvangen van de Saoedische, radicaal-islamitische stichting Al Waqf al Islami en/of personen in hun bestuur hebben die sympathiseren of zelfs contacten onderhouden met radicale politiek-islamitische organisaties als de Egyptische Moslimbroederschap en de Palestijnse Hamas. Deze bestuursleden van radicaal-islamitische signatuur zijn overwegend van Noord-Afrikaanse herkomst.

Het feit dat leden van een schoolbestuur radicaal-islamitische overtuigingen zijn toegedaan en/of zich een tegenstander betonen van de integratie van moslims in de Nederlandse samenleving, betekent overigens niet automatisch dat op de betreffende school ook overtuigingen worden uitgedragen die strijdig zijn met de democratische rechtsorde of onderliggende principes als tolerantie en non-discriminatie.

Uit het onderzoek zijn weinig aanwijzingen naar voren gekomen dat 'reguliere' leerkrachten een radicaal-islamitische geloofsrichting aanhangen. Dat de meeste leerkrachten van autochtone herkomst zijn speelt hierbij zeker een rol. Het valt niet uit te sluiten dat dit beeld met de groei van het aantal islamitische leerkrachten zal veranderen. Interessant in dit kader is overigens dat de enkele autochtone Nederlandse leerkrachten die zich tot het islamitisch geloof hebben bekeerd een orthodoxere geloofsleer lijken te bepleiten dan veel leerkrachten die het islamitische geloof van huis uit hebben meegekregen.

De vraag of op islamitische schoolinstellingen deze onwenselijke opvattingen worden uitgedragen, kan op basis van het verrichte onderzoek slechts in beperkte mate worden beantwoord. Het onderzoek is vooral uitgevoerd door gesprekken te voeren met betrokkenen in en rond het islamitische onderwijsveld. Er is geen onderzoek verricht op de islamitische scholen zelf. Gedurende het onderzoek zijn enkele gevallen naar voren gekomen waarbij sprake lijkt te zijn geweest van het expliciet uitdragen van intolerante, discriminatoire, anti-democratische of anti-integratieve standpunten aan leerlingen. Op basis van het onderzoek kan echter niet op valide wijze worden vastgesteld in hoeverre het 'slechts' incidenten betreft.

Concluderend kan gesteld worden dat bij ongeveer 20% van de islamitische basisscholen personen betrokken zijn die in verband gebracht kunnen worden met een radicaal politiek-islamitisch gedachtegoed. Deze scholen hebben (financiële) steun ontvangen van de zeer orthodoxe politiek-islamitische stichting Al Waqf al-Islami en/of leden in het schoolbestuur die sympathie koesteren voor of zelfs banden onderhouden met radicaal-islamitische organisaties.

4.5 Belemmering van het integratieproces

Ten aanzien van de derde onderzoeksvraag: 'In welke mate sturen personen en organisaties binnen het islamitische onderwijs doelbewust aan op het tegengaan van de integratie van moslims in de Nederlandse samenleving?', kon worden vastgesteld dat de meeste van deze scholen en de daarbij betrokken bestuursleden uitgaan van de integratiegedachte. Uit het onderzoek kwam echter ook naar voren dat er personen en organisaties in dit veld actief zijn, die integratie van moslims in de Nederlandse samenleving trachten te belemmeren, of wier activiteiten dit effect hebben.

In § 4.3 is reeds gewezen op de activiteiten van het Turkse Diyanet, de Libische World Islamic Call Society (WICS) en de Saoedische stichting Al-Waqf al-Islami, die een integratie-belemmerend oogmerk of effect hebben. Uit het onderzoek komt daarnaast naar voren dat in het islamitisch basisonderwijs enkele personen van radicaal-islamitische signatuur, die tevens deel uitmaken van een schoolbestuur, een minstens zo grote belemmering vormen voor het integratieproces als bovengenoemde buitenlandse organisaties. Op de scholen waar zij een bestuursfunctie vervullen, paren zij hun radicaal-islamitische overtuiging aan een grote inzet en persoonlijkheid. In hun nadrukkelijke bemoeienis met de gang van zaken op de school - onder meer gericht op een zeer strikte naleving van islamitische waarden en normen - vertonen enkele van deze bestuursleden intimiderend gedrag naar leerlingen, autochtone docenten, directieleden en zijdelings betrokken professionals. Hun streven blijkt er tevens op gericht de integratie van de islamitische minderheden in de Nederlandse samenleving, alsmede het integratiebeleid van de Nederlandse overheid, tegen te werken.

De machtsbasis van deze bestuursleden is stevig verankerd, omdat het schoolbestuur het bevoegd gezag vormt van de school en deze personen zich in het bestuur hebben omringd met gelijkgestemde, dan wel minder mondige personen. De negatieve invloed van deze enkelingen strekt zich vaak ook niet alleen uit tot de betreffende school. In hun ambitie hebben deze personen ook andere bestuursfuncties binnen het islamitische onderwijsveld weten te verwerven, bijvoorbeeld binnen de Islamitische Scholen Besturen Organisatie (ISBO).

Bij dit overigens kleine aantal schoolbestuursleden spelen politiek-religieuze opvattingen, alsmede de overtuiging dat de identiteit van de eigen gemeenschap behouden dient te blijven, een belangrijke rol. Uit het onderzoek komt echter duidelijk naar voren dat dit niet hun enige overweging is. Deels handelen zij ook uit persoonlijke machts- en statusoverwegingen of zelfs eigen financieel gewin. Zij dragen binnen de eigen gemeenschap uit dat de eigen identiteit van de gemeenschap behouden dient te blijven, mede om de macht en status van de bestuursfunctie die zij bekleden verder te vergroten.

Een voorbeeld van hun etnisch-religieuze, maar ook persoonlijke machts-, status- en financiële overwegingen vormt het uitgaven- en inkomstenbeleid. Conform het Nederlandse onderwijsbestel kunnen schoolbesturen het financieel beleid van een school in aanzienlijke mate vorm geven. In § 4.3 is reeds gesteld dat islamitische basisscholen de financiële ondersteuning van buitenlandse organisaties als de stichting Al-Waqf al-Islami eigenlijk niet nodig hebben. Enkele scholen, waarvan personen met radicaal-islamitische overtuigingen zitting hebben in het bestuur, nemen deze gelden toch aan, bijvoorbeeld om vervoer voor leerlingen te bekostigen (hetgeen niet door de Nederlandse overheid wordt vergoed). Sommige schoolbestuursleden lijken deze gelden als persoonlijke inkomsten te beschouwen, ook in het

bewustzijn dat zij als schoolbestuur weinig te vrezen hebben van de buitenlandse donateurs. De voornaamste financiering van de school, vanuit de Nederlandse overheid, blijft immers gegarandeerd. Als bevoegd gezag van de school zijn deze bestuursleden tevens in staat geestverwanten aan te nemen in de functie van bijvoorbeeld conciërge, chauffeur of schoonmaker, hetgeen hun machtsbasis en status in de eigen gemeenschap verder doet toenemen.

Uit het onderzoek is daarbij gebleken dat dergelijke radicaal-islamitische leden van schoolbesturen in staat zijn lokale overheden, de onderwijsinspectie en het ministerie van OCenW een vertekenend beeld voor te spiegelen van zichzelf, hun overtuigingen - mede ten aanzien van de integratie van de islamitische gemeenschappen in de Nederlandse samenleving - en het klimaat op de school. Enkele personen in het islamitische onderwijsveld blijken daarmee in staat een dubbele agenda te voeren in hun contacten met Nederlandse overheidsfunctionarissen. Zij zijn niet slechts pleitbezorgers van het islamitisch onderwijs in het volstrekt legitieme bewustzijn van het grondwettelijke recht van onderwijs en de behoefte tot behoud van de eigen identiteit, maar bevorderen het maatschappelijke isolement van de eigen gemeenschap. Zij doen dit enerzijds vanuit een politiek-religieuze, anti-democratische overtuiging maar anderzijds ook om er persoonlijk beter van te worden. Het Nederlandse onderwijsstelsel stelt hen in staat om in een vrij onmondige gemeenschap relatief eenvoudig een machtspositie te verkrijgen als lid van een schoolbestuur, en vrijwel volledig naar eigen goeddunken invulling te geven aan deze verantwoordelijkheid. De afwezigheid van tegenwicht met betrekking tot deze personen wordt overigens in § 4.6 nader besproken.

De BVD beschikt voorts over aanwijzingen dat verschillende godsdienstleraren en docenten Onderwijs Allochtone en Levende Talen (OALT) op islamitische basisscholen politiek-islamitische of zelfs radicaal-islamitische opvattingen huldigen en zich een fel tegenstander betonen van integratie. Veel OALT-docenten stellen zich daarnaast negatief op naar de Nederlandse overheid. Zij voelen zich miskend omdat het OALT sinds 1998 overwegend buiten de reguliere lessen (en vaak ook buiten het schoolgebouw) is geplaatst. Sommigen beschouwen deze wijziging als een bewijs dat de Nederlandse overheid geen waarde hecht aan het behoud van de culturele en religieuze identiteit van islamitische minderheden.

Concluderend kan gesteld worden dat een beperkt aantal personen en organisaties in het islamitisch onderwijs in Nederland activiteiten ontplooiën die er doelbewust op gericht zijn, of als effect hebben dat het integratieproces van moslims in de Nederlandse samenleving wordt belemmerd.

4.6 Tegenwicht

Uit het onderzoek komt naar voren dat ouders, personeel maar ook de Nederlandse overheid vaak moeilijk tegenwicht kunnen bieden aan in democratische rechtsordelijk opzicht onwenselijke situaties in of rond sommige islamitische scholen. Dit komt het meest pregnant naar voren waar het betreft de enkele in § 4.5 behandelde islamitische basisscholen waar bestuursleden van radicaal-islamitische signatuur zorgen voor een intimiderende en intolerante sfeer, hetgeen een maatschappelijk isolement van de leerlingen en de overige bij de school betrokken personen in de hand werkt.

In de eerste plaats blijkt binnen de betreffende basisscholen weinig tegenwicht te kunnen worden geboden. De ouders zouden in verweer kunnen komen, bijvoorbeeld via de medezeggenschapsraad, maar blijken dit in de praktijk niet te doen. De BVD beschikt daarbij over signalen dat op enkele basisscholen de medezeggenschapsraad doelbewust niet wordt geïnformeerd en/of door het bestuur wordt gevuld met onmondige of kritiekloze ouders en docenten. Kritische docenten en directieleden, die op dergelijke basisscholen met grote frequentie het veld ruimen, overwegen soms wel een juridische procedure tegen het schoolbestuur, maar zetten dit niet door, bijvoorbeeld omdat zij een andere baan hebben gevonden of omdat zij voor zichzelf een punt achter de affaire willen zetten. Doordat zij belemmerd worden in hun taakuitoefening, is het soms ook voor zijdelings aan de school verbonden professionals, zoals schoolverpleegkundigen, tandartsen en leerplichtambtenaren, moeilijk om zorgelijke situaties waar te nemen en eventueel aan te kaarten.

In de tweede plaats blijkt ook de islamitische onderwijskoepelorganisatie ISBO niet goed in staat om dergelijke misstanden aan te pakken. In de tien jaar dat zij nu bestaat is de ISBO duidelijk geprofessionaliseerd, maar ook in het bestuur van de ISBO zitten naast leden met een positieve grondhouding tegenover integratie en emancipatie ook enkele personen van radicaal-islamitische signatuur. De interne machtsverhoudingen zijn echter zodanig, dat zij een belemmering vormen voor een open en vruchtbare discussie over de positie die het islamitisch onderwijs in dient te nemen in de Nederlandse samenleving. Onder een dominerende invloed van radicaal-islamitische krachten binnen het bestuur stelt de ISBO zich niet slechts op als een overkoepelende en dienstverlenende instantie, maar ook als een zelfstandige speler in de islamitische onderwijsarena. Het gevolg hiervan is dat de nadruk primair wordt gelegd bij een verdere uitbreiding van het aantal islamitische schoolinstellingen, reden waarom elke interne discussie over zorgwekkende aspecten van enkele islamitische scholen doelbewust de kop wordt ingedrukt.

De Nederlandse overheid tot slot blijkt tot nu toe weinig zicht te hebben op de machtsgeoriënteerde activiteiten van enkele schoolbestuursleden van radicaal-islamitische signatuur, juist ook omdat het deze bestuursleden zelf zijn die zich opwerpen als de contactschakel bij uitstap tussen de instelling en de Nederlandse overheid. Deze bestuurders in het islamitische onderwijsveld weten verschillende onwenselijke situaties in het islamitisch basisonderwijs, alsmede binnen de ISBO, voor de Nederlandse overheid te versluieren. Anders dan bij gebleken financieel mismanagement of onderwijskundige tekortkomingen, beschikt de Nederlandse overheid ook over weinig concrete mogelijkheden om op te treden tegen aspecten binnen het islamitisch onderwijs die schadelijk zijn of zelfs een bedreiging vormen voor de democratische rechtsorde.

De andere zijde van de medaille is, dat het Nederlandse onderwijsbestel in zichzelf een duidelijke barrière blijkt te vormen voor buitenlandse inmenging in het islamitische onderwijs. Het onderwijsbudget van elke buitenlandse organisatie die invloed tracht te verwerven in het islamitisch onderwijs in Nederland valt in het niet bij de financiële ondersteuning van de Nederlandse overheid aan haar erkende islamitische onderwijsinstellingen. Tenzij buitenlandse organisaties reeds over een aanzienlijke machtsbasis in de Nederlandse moslimgemeenschappen beschikken, is vanwege deze financieringsmethodiek de onafhankelijkheid van besturen van islamitische onderwijsinstellingen redelijk gewaarborgd.

Hoewel dit buiten het kader van het onderzoek viel, is tijdens het verrichten van het onderzoek tevens gebleken dat de Nederlandse overheid over weinig mogelijkheden beschikt om te voorkomen dat personen van politiek-islamitische of radicaal-islamitische signatuur, en/of personen die de integratie van moslims in de Nederlandse samenleving doelbewust trachten te belemmeren, als docent functioneren in het godsdienstonderwijs of het OALT.

Godsdienstleraren worden door het schoolbestuur ingeschakeld zonder tussenkomst of bemoeienis van de Nederlandse overheid. Vanwege het principe van scheiding van kerk en staat houdt de onderwijsinspectie ook geen toezicht op godsdienstlessen. Daarmee zijn deze lessen grotendeels aan het oog van de Nederlandse overheid onttrokken. Ook overige leden van het docentencorps blijken weinig zicht te hebben op hetgeen wordt uitgedragen tijdens godsdienstlessen.

Sinds 1998 subsidiëren lokale overheden het OALT-onderwijs. Zij beschikken vrijwel niet over de expertise om te bepalen of de aanstelling van een bepaalde OALT-docent uit democratisch rechtsordelijk oogpunt wellicht onwenselijk is. Overigens beperkt zich dit probleem rond OALT-docenten niet tot het islamitisch onderwijs: zij geven immers ook les op niet-islamitische scholen. De Onderwijsinspectie besteedt op dit moment feitelijk alleen aandacht aan deze vorm van onderwijs voorzover die plaatsvindt onder schooltijd en onder verantwoordelijkheid van een schoolbestuur. Dat betreft alleen de OALT-lessen in de vorm van taalondersteuning aan de onderbouw van het basisonderwijs. De lessen buiten schoolverband onttrekken zich grotendeels aan het zicht van de Inspectie. Wellicht zal dit met de nieuwe inspectiewijze van integraal schooltoezicht enigszins veranderen. Anderzijds beschikt de Inspectie over weinig vertaalcapaciteit, waardoor de inspectie van dergelijke lessen problematisch zal blijven.

Tot slot is uit het onderzoek nog gebleken dat verschillende instellingen voor islamitisch hoger onderwijs moeite hebben om tegenwicht te bieden aan de beïnvloedingsactiviteiten van het Turkse Diyanet. Zo zullen de Islamitische Universiteit Rotterdam (IUR) en andere initiatieven op het terrein van islamitisch hoger onderwijs, tot het moment dat zij worden erkend en (mede) gefinancierd door de Nederlandse overheid, onvermijdelijk blijven kampen met financiële problemen. Tot die tijd blijft het voor dergelijke instellingen een reële optie om eventuele voorwaarden die donoren zoals het Turkse Diyanet stellen voor financiële ondersteuning, te aanvaarden. Initiatieven op het gebied van islamitisch hoger onderwijs waarbij samenwerking plaatsvindt met bestaande instellingen voor hoger onderwijs, blijken duidelijk minder kwetsbaar.

Concluderend kan worden gesteld dat vaak moeilijk tegenwicht geboden kan worden aan situaties in of rond het onderwijs die mogelijk schadelijk zijn voor de democratische rechtsorde. Dit heeft met name betrekking op de enkele islamitische basisscholen waar enkele bestuursleden van radicaal-islamitische signatuur zorgen voor een intimiderend en intolerant onderwijsklimaat. Zowel ouders, personeelsleden, zijdelings betrokken professionals als de islamitische onderwijskoepelorganisatie ISBO en de Nederlandse overheid blijken in deze gevallen in onvoldoende mate in staat om deze misstanden te signaleren, aan te kaarten en aan te pakken. Tevens zijn er weinig aangrijpingspunten om tegenwicht te bieden aan islamitische godsdienstleraren en OALT-docenten die radicaal-islamitische overtuigingen koesteren en/of zich een uitgesproken tegenstander betonen van het integratiebeleid van de Nederlandse overheid. Daarnaast blijken bestaande instellingen voor en initiatieven tot islamitisch hoger onderwijs die niet door de Nederlandse overheid worden gefinancierd moeilijk tegenwicht te kunnen bieden aan buitenlandse beïnvloedingsactiviteiten.

5 CONCLUSIE

Uit het BVD-onderzoek naar aspecten van het islamitisch onderwijs komt naar voren dat in en rond een ruime meerderheid van de islamitische schoolinstellingen in Nederland zich weinig zaken voordoen die schadelijk zijn voor de democratische rechtsorde. Wel wordt op de meeste islamitische scholen de noodzaak uitgedragen om de eigen religieuze of ook etnische identiteit te behouden, gekoppeld aan een zekere mate van afkeuring van aspecten van de Nederlandse samenleving, maar dit is op zichzelf niet illegitiem.

Op basis van het onderzoek kunnen echter wel enkele aspecten van het islamitisch onderwijs worden onderscheiden die mogelijk schadelijk zijn voor de democratische rechtsorde. Zo blijkt uit het onderzoek dat verschillende buitenlandse organisaties, handelend vanuit nationaal-politieke of politiek-religieuze overwegingen, deels op heimelijke wijze invloed hebben verworven in het islamitische onderwijsveld in Nederland. Dit is onwenselijk omdat dit een belemmering vormt voor het onafhankelijk uitoefenen van de grondwettelijke vrijheid van onderwijs door leden van de islamitische gemeenschap in Nederland en schadelijk is voor het integratiebeleid.

Tegelijkertijd blijkt ook uit het onderzoek dat verschillende factoren een dam opwerpen tegen uitbreiding van de invloed van deze buitenlandse organisaties. Gewezen zij op de financieringswijze van het Nederlandse onderwijs en de moeilijk aantastbare positie van schoolbesturen. Het feit dat de Nederlandse overheid, vanaf het moment dat de onderwijsinstelling is erkend, zorgdraagt voor bijna alle voorzieningen en de salarisbetalingen aan het personeel, maakt dat islamitische scholen de financiële ondersteuning van bijvoorbeeld islamitische gidslanden en islamitische fondsen eigenlijk niet nodig hebben. Daarnaast is de positie van schoolbesturen in het Nederlandse onderwijsstelsel zo sterk dat besturen van erkende islamitische schoolinstellingen feitelijk zelf uitmaken in hoeverre buitenlandse organisaties invloed weten te verwerven op hun school. Enkele islamitische scholen in Nederland zijn wel door buitenlandse organisaties opgericht, maar indien leden van het schoolbestuur andere (persoonlijke) belangen laten prevaleren boven de belangen van de betreffende buitenlandse organisatie, beschikken deze buitenlandse organisaties over weinig mogelijkheden om hun invloed te laten gelden.

Een tweede zorgelijk aspect in het islamitisch onderwijs is de aanwezigheid van radicaal-islamitische overtuigingen onder leden van schoolbesturen. Uit het onderzoek komt naar voren dat ruim 20% van de islamitische basisscholen (financiële) steun heeft ontvangen van de zeer orthodoxe politiek-islamitische stichting Al Waqf al-Islami en/of leden in het schoolbestuur heeft die sympathiek staan tegenover of zelfs banden onderhouden met radicaal-islamitische organisaties als de Palestijnse Hamas of de Egyptische Moslimbroederschap. Het onderzoek geeft overigens geen inzicht in de mate waarin deze leden van schoolbesturen hun radicaal-islamitische overtuigingen ook op de betreffende scholen uitdragen.

Een derde zorgelijk aspect in het islamitisch onderwijs, dat direct verband houdt met het vorige punt, betreft de cumulatie van problemen die enkele radicaal-islamitische schoolbestuursleden op hun scholen veroorzaken. Sommige van hen handhaven orthodoxe islamitische regels op een dermate rigide wijze dat een beklemmende, intimiderende sfeer ontstaat. Uit het onderzoek blijkt in die gevallen dat de machtige positie die schoolbesturen innemen in het Nederlandse

onderwijsstelsel ook een keerzijde heeft. Deze enkele radicaal-islamitische schoolbestuursleden lijken, voortkomend uit religieuze, maar ook persoonlijke macht- en statusoverwegingen en financieel eigengewin, doelbewust een belemmering van de integratie van de islamitische minderheden in de Nederlandse samenleving na te streven, alsmede van het op integratie gerichte overheidsbeleid. Aan dergelijke situaties (die zich overigens slechts op een beperkt aantal scholen manifesteren) blijkt noch de directe omgeving, noch de Nederlandse overheid op adequate wijze tegenwicht te kunnen bieden. Dat de Nederlandse overheid moeilijk tegenwicht kan bieden, wordt ten dele ook veroorzaakt door de heimelijkheid van dergelijke situaties, waarbij de betreffende schoolbestuursleden een gunstiger beeld van de school en hun persoonlijke overtuigingen schetsen dan in werkelijkheid het geval is.

Uit het onderzoek is gebleken dat zeer weinig reguliere leerkrachten op islamitische schoolinstellingen radicaal-islamitische overtuigingen koesteren. Daarbij moet in aanmerking worden genomen dat het aanbod van moslimleerkrachten op de arbeidsmarkt nog zeer klein is en er derhalve nog weinig moslimleerkrachten op deze scholen werkzaam zijn. Het ligt voor de hand dat het aantal moslimleerkrachten in de toekomst aanmerkelijk zal toenemen. Ten aanzien van enkele islamitische scholen bestaat de kans dat daarmee ook de maatschappelijke afzijdigheid verder zal toenemen.

De BVD heeft diverse signalen ontvangen dat in het godsdienstonderwijs en het OALT verschillende personen werkzaam zijn die zich een fel tegenstander betonen van de integratie van islamitische minderheden in de Nederlandse samenleving of zelfs radicaal-islamitische overtuigingen zijn toegedaan. De verantwoordelijke onderdelen van de Nederlandse overheid beschikken op dit moment noch over de middelen, noch over de expertise om hieraan tegenwicht te bieden.

LIJST VAN AFKORTINGEN

Al-Waqf	Al-Waqf al-Islami; een vanuit Saoedi-Arabië gefinancierde zeer orthodox-islamitische zendingsorganisatie.
BVD	Binnenlandse Veiligheidsdienst
Diyanet	Diyanet Isleri Baskanligi; het Turkse Directoraat-Generaal van Godsdienstzaken.
EIJ	Egyptische Islamitische Jihad; een Egyptische gewelddadige radicaal-islamitische organisatie.
ESO	External Security Organization; de Libische inlichtingendienst.
GSPC	Groupe Salafiste pour la Prédication et le Combat; een Algerijnse gewelddadige radicaal-islamitische organisatie.
ION	Islamitische Onderwijsgroep Nederland; een bestuur van enkele islamitische basisscholen in Rotterdam.
ISBO	Islamitische Scholen Besturen Organisatie; de koepelorganisatie van islamitische schoolinstellingen in Nederland.
ISN	Islamitische Stichting Nederland; de representant van het Diyanet in Nederland, die het merendeel van de Turkse moskeeën in Nederland in eigendom heeft.
ISNO	Islamitische Stichting Nederland voor Onderwijs en Opvoeding; een bestuur van enkele islamitische basisscholen, gelieerd aan de ISN.
IUE	Islamitische Universiteit van Europa.
IUR	Islamitische Universiteit Rotterdam; een niet door de Nederlandse overheid erkende instelling voor islamitisch hoger onderwijs.
MG	Milli Görüs beweging; een Turkse politiek-islamitische organisatie, gelieerd aan de kort geleden verboden Turkse Fazilet Partij.
NGO	Non-gouvernementele organisatie.

OALT	Onderwijs voor Allochtone en Levende Talen; ingesteld door de Nederlandse overheid in 1998 als opvolger van het OETC.
SIHO	Stichting Islamitisch Hoger Onderwijs; initiatief van voornamelijk enkele personen van Turkse afkomst tot oprichting van een islamitische instelling voor hoger onderwijs.
TICF	Turkse Islamitische Culturele Federatie; de grootste koepelorganisatie van Turkse moskeeverenigingen in Nederland.
WICS	Worlds Islamic Call Society; een islamitische zendingsorganisatie die ten nauwste verbonden is aan de Libische inlichtingendienst.
WIMN	World Islamic Mission Nederland; een Surinaams-hindoestaanse islamitische organisatie.